

Walden Two – Behavioristični inženiring

Walden Two – Behaviouristic engeneering

Matej Sande

Povzetek

Matej Sande, dipl. soc. ped., Pedagoška fakulteta v Ljubljani, Kardeljeva pl. 16, 1000 Ljubljana. V članku je opisan prehod od ideje o utopični komuni in behaviorističnem inženiringu do uresničitve in nastanka neke nove mikrodružbe na temeljih enakosti, miru in komunitarne zavesti. Konkretno gre za prehod od Skinnerjeve vizije do realizacije komune Walden two. Le-ta predstavlja umik od kolapsa kapitalistične in kompetitivne družbe v socialno okolje, v katerem bodo ljudje lahko razvili polne potenciale in boljšo prihodnost s pomočjo znanja o človeškem vedenju.

Ključne besede: behaviorizem, Skinner, znanstvena fantastika, Walden Two

Abstract

The article describes the transition from the idea of an utopian commune and behaviouristic engineering to the formation of a new microsociety based on equality, peace

and community conscience. This is basically the transition from Skinner vision to the realisation of the commune *Walden Two*. The latter represents withdrawal from the breakdown of the capitalistic and competitive society to a social setting where individuals will be able to develop their full potentials and a better future by using their knowledge of human behaviour.

Key words: behaviourism, Skinner, science fiction, *Walden Two*

1. Znanstvena fantastika

Namesto, da bi zgradili svet, v katerem bi lahko vsi dobro živeli, moramo prenehati graditi tistega, v katerem bo nemogoče živeti.

B. F. Skinner

Ste v svojem življenju že kdaj doživeli, da bi znanstvena fantastika postala realnost? Ste se že kdaj vprašali ali so romani lahko resnični? Resničnost je relativna, multidimenzionalna, včasih krhka in neprepoznava. Zato se včasih zgodi, da je znanstvena fantastika prihodnost ujeta v preteklost. To ne pomeni, da so klasični pisci znanstvenofantastičnih romanov potovali po vesolju, reševali zemljo in pobijali kibernetične sovraže. Nekateri so v svoji filozofiji mislili prihodnost in ta se je kasneje zgodila. Tako zelo preprosto je to. Ko se je v romanu Stanislaw Lema vesoljski bojevnik in pilot Pirx pripravljaj na medzvezdno potovanje ter s tem povezano ničnost prostora in časa v slani kopeli, je sanjal prihodnost. Lebdel je v raztopini soli in vode ter doživel transformacijo telesa in duha, kar tako na suho – brez droge. V prihodnosti, ki se piše v tem trenutku, podobne *mind machines* uporabljajo za novo obliko zadetosti, meditacije in relaksacije. *The future is now*¹. In ko je B.F. Skinner v daljni preteklosti zasnoval svoj roman *Walden two* na behavioristični utopiji in fikciji, si ni mislil, da bo njegovo pisanje postalo osnova za behavioristične kolonije sedanosti. Znanstvena fantastika je še enkrat ujela prihodnost. Vprašanje je, kaj se bo zgodilo z *Odisejo 2001*?

¹ Prihodnost je zdaj.

Govorili bomo o behavioristični fikciji. Vsaka znanstvena fantastika temelji na znanosti, ki jo poizkuša posnemati, prenesti v drugo okolje ali posodobiti. Pisci ZF v svojih romanih gradijo vizijo tehnologije, ki bo prevladala svetu (vesolju), vizijo zapletenih organskih sistemov z superiorno inteligenco in preprostih a vseeno visoko zmogljivih orožij prihajajočega tisočletja. Tisti, ki v svojem poslu kaj veljajo, ne gradijo samo na tehnologiji in kozmičnih pobojih, ampak tudi na fantaziji. Fantazija je pomembna, saj da znanosti dimenzije uporabnosti v nekem novem času in prostoru. Prav v tej fantaziji leži možnost za razmišljanje (fantaziranje) o novih socialnih sistemih in družbenih ureditvah prihodnosti (ali preteklosti). Dobra znanstvena fantastika ima to dobro lastnost, da nikoli ne zastari. In prav takšna je behavioristična fantazija Waldna Two.

2. Uvod v umetnost behaviorizma

“Kaj je ljubezen,” je rekel in skomignil z rameni, “kot le še eno ime za uporabo pozitivne okrepitev”.

B. F. Skinner

Behaviorizem se je z vsem svojem pogojevanju obdržal celo dvajseto stoletje in na prelomu tisočletja na znotraj ne kaže bistvenih pomanjkljivosti izvorne kode dražljaja in reakcije. Zato si pregled te razvojne teorije (morda) zasluži tudi obravnavanje znotraj razmisleka o konceptu socialne pedagogike.

V svoji teoretični zagnanosti so umetniki pogojevanja prodrli na področje filozofije, s tem ko so se vedli, da mislijo in mislili, da se vedejo. Filozofija behaviorističnih in neo-behaviorističnih radikalnih zamisli govori o telesu brez duše, ki se vede in ne misli. Osnova je filozofska akcija in reakcija zanikanja mislečega subjekta in konflikt s celotno zgodovino človeške misli.

Behaviorizem bomo opisovali kot nekaj, kar je vezano na vedenje in vedenjsko paradigmo, ki vključuje pogojevanja v vseh svojih oblikah. Behaviorizem je za razliko od ostalih vej psihologije zasidran globoko v zakonih narave in deluje tudi zunaj vrste *homo sapiens*. Izvor paradigme lahko iščemo v področju psihologije, kasneje pa so se metode in triki behaviorizma uporabljali v pedagogiki in sociologiji. Behaviorizem se je infiltriral v sociologijo v formi sociobiologi-

je, ki je verjela, da so moralne vrednote zakoreninjene v biologiji. (De Mar, 1988)

Kot uvod v Skinnerjevo filozofijo lahko pogledamo behavioristično njegovo interpretacijo dosedanje behavioristične misli. Skinner ni hotel zgolj še ene znanstvene paradigme. Mislil je globalno. Zanimala ga je ureditev sistemov in družbe in zato je behaviorizem po njem doživel velike spremembe.

Behaviorizem je naturalistična paradigma. (Ibid.) Zunanji (*materialni*) svet je podvržen zakonom fizike, ki so dokončna realnost, s katero se lahko razloži vedenje in bivanje v kontekstu zemeljskega vesolja. Človek nima duše in razuma (*mind*). Ima samo možgane, ki se odzivajo na zunanje dražljaje oziroma stimuluse. Behaviorizem nas uči, da je človek zgolj stroj, ki se odziva na zunanje pogojevanje. *Misli, čustva, želje in mentalni procesi ne vplivajo na to, kar delamo. Naše vedenje je produkt našega pogojevanja. Smo biološke mašine, ki se ne ravnaajo po zavednih ali nezavednih impulzih ampak zgolj po stimulacijah iz okolja.* (Ibid.)

Ideja o človeških bioloških strojih, katerih misli nimajo prav nobene vpliva na njihova dejanja se zdi absurdna, skoraj nekoliko znanstveno fantastična. V svojem bistvu je nasprotna bibličnem pogledu na kreativnega, mislečega in svobodnega Boga in človeka narejenega po njegovi podobi. (Ibid.) V svojem zanikanju mentalnih procesov se Skinner do vsega *mislečega* opredeli kot do *metafor in fikcij* in vedenje postavi kot samo bistvo človekovega bivanja. Vedenje je integrirano v organizem. Skinner se je globoko zavedal, da je s tem človeka oropal dostojanstva in svobode, vendar je v svojih definicijah vztrajal in izključeval človeka kot duhovno bitje.

Naslednja velika predpostavka modernega behaviorizma je neodgovornost človeka za njegova dejanja. Človek - stroj je zgolj mehaničen in sintetičen produkt ujet v kolesje vzrokov in posledic in kot tak ne more biti odgovoren. Človek brez duše in razuma reagira na stimuluse in operira skladno z okoljem, vse kar naredi je neizbežno in nujno. V ekstremni znanosti, sociobiologija kot podvrsta behaviorizma, primerja človeka z računalnikom, ki po principih *inputa* in *outputa* regulira svoje vedenje.

Tudi ta predpostavka je v konfliktu s klasično krščansko etiko. Človek je odgovoren in mora biti odgovoren in kriv. Če bi krščanstvu

odvzeli krivdo in odgovornost bi mu vzeli samo rafinirano bistvo – pokorščino. Skinner je tako svojo znanost peljal v povsem nove konflikte z etiko in družbo. Naša sedanost ne more biti pogojena samo z mehaničnimi odzivi na neke pretekle izkušnje. Sedanost bi morala vsebovati ratio, presojo, metapogled, refleksijo in notranji dialog zavesti in podzavesti. Tega nas učijo biblija, psihologija in socialna pedagogika. Misli z glavo, glej naprej in nazaj in nekaj malega tudi vstran. Vedno obstajata dve resnici. Svetova sta dva. Vse to bi Skinner verjetno odpravil z enim samim počasnim zamahom roke. Svet je eden, pogojen in neodgovoren. Smeti noter in smeti ven. Možgani so hard disk.

3. Walden Two

Kot smo že omenili je Skinner svojo teorijo mislil globalno. Spraševal se je, do kakšne mere lahko nadzorujemo vedenje ljudi in mnogolikih socialnih sistemov. Zanimalo ga je (povsem po Foxovsko) do kam lahko raztegnemo gumirano platno človeške družbe, če vzamemo pod drobnogled človeško vedenje. Cel svet je bil njegov eksperiment.

Zanimivo je, da je Skinner kot zelo natančen, predvsem v kvantitativno in pozitivistično raziskovanje usmerjen znanstvenik pisal tudi leposlovje. V knjigi *Walden Two*, ki je za veliko ljudi nekakšna behavioristična biblija je svojo teorijo prenesel v kontroliran leposlovni eksperiment. V zgodbi opisuje človeška bitja, ki živijo v komuni z imenom Walden Two. Obravnava jih kot poskusna bitja (*živali*) v velikem vedenjskem eksperimentu v katerem opisuje do katere točke lahko kontroliramo človeško vedenje. Tak pristop bi lahko poimenovali vedenjski inženiring in na nekaterih mestih celo kot genetski inženiring, saj Skinner opisuje pogojevanje ljudi, ki na ta način spoznajo svoje polne potenciale (dispozicije), pa naj si bodo znanstveniki, umetniki ali alpinisti. Skinner gradi na moči svobodne volje in učinkovitosti v tej znanstveno-fantastični komuni. Zamisli si družbo, v kateri se človeški problemi rešujejo z znanstveno oziroma vedenjsko tehnologijo. Vedenje je naučeno in procesirano, vsak član komune deli skupne interese skupine. Omenjena svobodna volja se zdi v kontradikciji s tehnologijami oblikovanja. Vendar se Skinnerjevi junaki obnašajo na določen način zato, ker to služi njihovim interesom in ne zaradi prisile, strahu in enoumja. Osredotočeni so na samoučinkovitost. Podobno

kot v Orwellovem romanu 1984 nimajo osebnega statusa, ki bi jih dooločal in identificiral. Obstaja zasebna lastnina, vendar se vsaka pretirana poraba dobrin sreča z neodobravanjem skupine.

Zamisel gospodarske strukture delovanja komune je podobna teoretičnemu socializmu oziroma samoupravljanju. Ljudje delajo zase, vendar ni nobeno delo bolj pomembno od drugega, nobena zaposlitev nima prestižnega statusa. Pomembna je skupina, posameznik je postavljen mesto nižje na socialni vrednostni lestvici. Ženske se poročijo zgodaj, saj prav poroka in rojstvo otroka omogočita samostojnost in enakost z moškim spolom. Skrb za naraščaj je stvar komune, podobno kot je to urejeno v strukturi izraelskih kibucov. Tudi samo starševstvo je stvar skupine, tako da je odziv na emocionalne zahteve otroka takojšen. Skupnost gradi na pozitivnih emocijah, negativna emocije so domena tekmovalne (kapitalistične) družbe. Če se negativne emocije vseeno pojavijo v Walden Two, potem je pomembna informacija za otroka, da se negativno energijo ne sprošča z agresijo ampak mora biti ozaveščena. Operacionalno pogojevanje² ima svoj cilj v znanju, ki je nagrada in cilj te utopične skupnosti.

Komuna se nahaja nekje v času in prostoru. Klima in geografija nimata bistvenega pomena na razvoj sodobnega plemena. Za postavitve komune Walden Two, so odkupili staro razpadajočo kmetijo s pripadajočimi posestvi in razpadajočimi gospodarskimi poslopji. Že bežen pogled na infrastrukturo komune nam da slutiti, da je prišlo do sinteze med starimi poslopji in povsem modernimi gradbenimi materiali in arhitekturnimi posegi. Stavbe so preproste, a popolnoma učinkovite in dovolj prostorene. Zgrajene so iz kamnov, ilovice in betona, kar jim daje nekako rustikalen izgled nečesa, kar je nekoliko pred časom, čeprav izgleda domače in starinsko. Sobe so majhne, v sobah so pogradi, knjižne police in okno s platnenimi zavesami. Kopalnice so na koncu hodnika, kot bi si to lahko predstavljali v kakšnem *hostlu* ali obmorski koloniji. Stavbe so med seboj povezane s hodniki, kar jim daje videz globokomorskih ali vesoljskih postaj prihodnosti. Razlog je v preprosti funkcionalnosti in prehodnosti. Če pada dež, se lahko prebivalci komune sprehajajo po velikih svetlih hodnikih (*The Walk*), ki so lahko tudi navpični in spominjajo na lestev (*The Ladder*). Vse stvari so premišljene in strogo služijo namenu. Čeprav je v komu-

² Učenje po principu nagrade in kazni.

ni 1000 ljudi, jedilnica sprejme komaj 200 ljudi. Optimizacija poteka v različnih urnikih kosil in zajtrkov, tako da tudi v konicah (*rush hours*) ni pretiranega navala na jedilnico. Naslednja optimizacija so pladnji iz prozornega stekla, z vdolbinami za glavno jed, juho in sladico ter luknjo za kozarec. Takšna tehnika postrežbe vodi v minimalizacijo stroškov čiščenja, saj za vse skrbita samo dva delavca v oddelku za čiščenje. Pladnje sperejo z organsko mešanico, ki skupaj z ostanki predstavlja hrano za prašiče, ki jih gojijo na prehranjevalnem oddelku. Vse to je nastavek za optimalno ekonomijo komune, ki porabi veliko manj kot življenje v sodobni potrošniški družbi. (Skinner, 1948)

Celotna ekonomija komune temelji na 4 urnem delavniku, ki prebivalcem omogoča kredite za stanovanje, hrano in obleko ter skrb in šolanje za otroke. Različna dela predstavljajo različni koeficient kredita. Pomivanje pladnjev (ki je manj prijetno opravilo) predstavlja 1,8 – 2 kredita, kar pomeni, da lahko nekdo z dvema urami pomivanja posode pridobi polno število kreditov za določen dan. Da pa posamezniki ne bi posegali samo po pomivanju posode, se morajo pri delu menjavati. Nekdo, ki je danes pomival posodo, bo jutri skrbel za prehrano, urejenost okolice ali strigel cvetlice (0,1 kredita). Krediti poskrbijo tudi za raznovrstnost zaposlitve, saj mora posameznik vsak dan s kombinacijo več različnih del zbrati dovolj kreditov za svoj delovni dan.

Zakaj je 4 ure lahko dovolj za stabilno ekonomijo eksperimentalne družbe. Prvi razlog za to, da je 4 ure več kot polovica 8 urnega delavnika je v tem, da si prve štiri ure dela bolj učinkovit in temeljit. To prihrani recimo 1 uro običajnega dela. Druga stvar je motivacija, da dela človek le zase in ne za neko izkoriščevalsko šefovsko figuro sodobnega kapitalizma. Delavci delajo z večjim zadovoljstvom in ni namernih zavlačevanj delavnega procesa. Ob napisanemu lahko dodamo še eno uro na prejšnjih pet. Največji argument je nezaposlenost velikega deleža prebivalstva sodobne družbe. Nezaposleni so otroci, študentje, narkomani, upokojenci, invalidsko upokojeni, brezdomci, delavci na bolniški itd. Manjšina zaposlenih ustvarja BDP, s katerim živi večina. V Walden Two delajo skoraj vsi, saj ni razlogov za takšno ali drugačno brezposelnost, beg v omamo ali stagnacijo. V manjšem obsegu delajo tudi otroci in tako pripomorejo k stabilnosti komune in k procesu svojega usposabljanja. Invalidskih upokojitev in bolniških in porodniških dopustov ne poznajo. Takšna ekonomija dela nam zapolni preostanek ur in ga celo preseže. Vsak ima svobodo, da si izbere

katerokoli delo – izjema so le pedagoški in zdravniški profili. Vendar tudi zdravniki in pedagogi s svojim delom ne zberejo zadostnega števila kreditov in morajo zato poseči po fizičnem delu. Ideja ni slaba. Izhaja iz dejstva, da je človek v svoji evoluciji pridobil muskulaturo za to, da jo uporablja in ne zato, da sedi pred računalom in naprimer, piše članke. V primeru pisanja člankov in literature, ki so tudi dejavnost komune je treba za napolnitev kreditnega sistema poseči po npr. čiščenju oken. To je behavior ekonomija neke mikrodružbe, ki je že sama po sebi dovolj zanimiva, da prodremo globlje v njeno strukturo. Prvo vprašanje, ki se morda zastavlja je: "Kje so vodstveni kadri in kdo v tem sistemu vodi, organizira, morda zasluži?" Enakopravno hierarhijo družbe sestavljajo tri logične upravne enote. Prva je Odbor načrtovalcev (Board of Planners), druga enota je skupina menedžerjev za določena področja in tretja skupina so ostali prebivalci komune. V Odboru načrtovalcev je šest ljudi, tri ženske in trije moški. Vseh šest je nastavljenih za mandat desetih let, ki pa ga ni mogoče podaljšati. Njihova uspešnost se meri v uspehu komune, njihovo delo pa obsega nadzorovanje menedžerjev, izdelavo pravil in načrtovanju razvoja. Za njihovo delo dobijo 600. kreditov letno, kar pomeni, da jim dnevno ostaneta dva kredita, od katerih morajo enega porabiti pri neposrednem fizičnem delu. Funkcija v odbor ni voljena s strani prebivalcev komune, saj imena predlagajo menedžerji. Menedžerji so zadolženi za določena področja delovanja komune. Imajo menedžerje za zdravstvo, prehrano, delo, zaloge, umetnost, zobozdravstvo, mlekarstvo itd. Funkcija menedžerja ni mandatna in izvoljiva. Menedžer lahko samo postaneš - s trdim delom, treningom in sposobnostmi za upravljanje na določenem področju. Njihovo delo se konča, ko so skupnosti doprinesli kar je bilo največ mogoče. (Ibid.)

Ob delitvi upravnih enot se zdi, da prav nič ne preostane delavcem. Walden Two ni Krasni novi svet, v katerem se ljudje delijo na Alfe, Bete in Game, od katerih je najnižji sloj zgolj delovna sila. V naši komuni ni razslojevanja, ker tega nihče noče in ker si s tem noben ne more pomagati. Status menedžerja ne omogoča boljšega avtomobila in večje hiše, premoženje je skupna lastnina, ki po (teoretični) definiciji ne prenese razslojevanja.

Kaj je ekonomski trik uspešnega preživetja tako zasnovane komune? Predvsem ni potrošništva, ki bi preko ponudbe in oglaševanja ustvarjal potrebo po dobrinah, ki sicer niso nujno potrebne. Prebival-

ci komune ne potrebujejo avtomobilov, saj so vse stvari na dosegu, celotna komuna razpolaga z nekaj dostavnimi vozili, s katerimi opravljajo trgovanje in prevoze v zunanji svet. Ker ni reklam ni problemov, ni zavisti ni blagovnih znamk. Vse to kar kliče po uniformnosti in enotnosti. Vendar življenje v Walden two dopušča individualnost oblačanja, prehranjevanja in predvsem razmišljanja. Gre le za odstranitev segmenta sodobne potrošniške družbe, ki veliko stane. Zapleteni sistemi ministrstev, socialnih služb, borze, profitnega gospodarstva, ki uravnavajo prenose moči in lastnine v družbi v takšni komuni odpadejo. Za osebno zdravje in zobozdravnika je poskrbljeno, kultura ni podvržena marketingu ampak zgolj kulturi.

Vprašanje je, če nam je to všeč. Ali mi sami res potrebujemo blagovne znamke, ali sami mislimo da jih potrebujemo. Vprašanje se ne postavlja na račun kvalitete izdelka, ampak na potrebo, da določen produkt tako nujno potrebujemo. Cilj komune ni samo v novem ekonomskem sistemu, ampak v funkcioniranju družbe na alternativen in samozadosten način. Ob uspehu komune so nastale sestrške komune *Walden Three, Four, Five in Six*, ki sledijo izvorni kodi in ekonomski ureditvi predhodnice. Spet smo pri znanstveni fantastiki. Skinnerjeva kultura raste. Skinner osvaja svet (vsaj hipotetično). Ideje so precej pred šestdesetimi leti klicale po svetovnem miru, bratstvu in enakopravnosti in so v komuni dobile svojo realno podobo. Skinner je mislil na vse. Učil se je iz neuspeha komun, ki so zrasle na verski, politični ali drugi osnovi in ni ponavljal napak iz preteklosti. Bistvo takih komun je bilo nezadovoljstvo in konflikt z zunanjim svetom, bodisi zaradi političnih, bodisi kulturno religioznih nesoglasij. Takšne komune so se izolirale in odklopile od matične družbe. Uspeh Waldna Two gre na račun njegove ekonomske neodvisnosti, ne pa tudi prekinjenih odnosov z zunanjim svetom. Komuna plačuje davke, voli v lokalno in državno upravo in predsednika države. Tako je s približno 1000 poenotenih glasov v lokalnem smislu prispevala velik delež k izidu volitev, v državnem oziru pa zgolj participacijo in izraz pripadnosti tedanji ameriški družbi. Menedžer za stike z javnostjo in politične odnose je spremljal zunanjo politiko in volilce obveščal o kandidatu, ki je najustreznejši (ali najmanj škodi) interesom komune.

S pedagoškega stališča je pomembna vzgoja otrok, ki poteka brez staršev. V otroških rokah je prihodnost komune in tega se Odbor načr-

tovalcev (Skinner) zaveda. Ker ženske rodijo razmeroma zgodaj, to je okrog 16 do 17 leta, postanejo povsem enakopravne moškim, ker jim kasneje ni potrebno skrbeti za otroka (kar je v Walden two še edina oblika diskriminacije). Skrb za otroka prevzame komuna, starši se z njim igrajo nekaj ur na dan in tako nadomestijo individualno materinsko skrb, ki je komuna ni zmožna zagotoviti. Otroci odraščajo v enotah, ki se na prvi pogled zdijo podobna jaslicam ali vrtcem. V njih je miniaturno pohištvo, vse je prilagojeno potrebam majhnih otrok. Zanimivo je, da v prostorih držijo optimalno temperaturo in vlažnost, tako da malčki ne potrebujejo obleke in pokrival, uporabljajo zgolj plenice. To je še en korak na poti k racionalizaciji in minimalizaciji stroškov v komuni.

Otroci prehajajo iz ene starostne skupine v drugo in so postopoma podvrženi behaviorističnem inženiringu, ki jih "vzgaja" in usmerja njihov razvoj v smeri kompetentnega člana komune. V komuni so nezaželjena negativna čustva, kot so ljubosumje, jeza in sovraštvo. Obravnavajo jih kot atavizme v razvoju človekove psihe, saj so nam negativna čustva dobro služila v pretekli evoluciji, danes pa nimajo nobenega pravega smisla več (v mislih imejmo nekompetitivno komuno). Do šestega leta je etični trening za otroke končan. Ljubosumju in skušnjavi se uprejo z behaviorističnimi tehnikami. Ko pridejo s sprehoda (v tej fazi so že oblečeni v obleke) mora npr. prva skupina najprej pojediti kosilo, druga pa jih opazuje in se upira ljubosumju do privilegiranih otrok (in obratno).

Skušnjavo pri 3 do 4 leta starih otrocih kontrolirajo z liziko, ki jo namočijo v sladkor, tako da se vsaka skušnjava takoj pozna. Otroku povedo, da bo liziko lahko pojedel nekaj ur kasneje in tako je postavljen pred težaven test. Najenostavnejše bi bilo, če bi otrok liziko umaknil izven dosega svojega pogleda in rok (v omarico) in bi tako lažje dosegel samokontrolo. Liziko bo tako ali tako pojedel kasneje. Pri štirih letih je to težko, saj je skušnjava prevelika. Behavioristična tehnika v tem primeru okrepi kontrolo. Otrokom povedo, naj bodo sprva pozorni na svoje reakcije med tem ko gledajo liziko (težko se uprejo skušnjavi, nezadovoljni so, ker se ne smejo posladkati itd.). Ob tem občutijo pomen in potrebo po samokontroli. Nato lizike spravijo. Otroke vprašajo, če so zaradi tega nesrečni ali če jim je lažje, ker ne vidijo lizike, ki bi jih spravljal v nenehno skušnjavo. Proces zmotijo npr. z zanimivo igro, ob kateri otroci pozabijo na skrito liziko. Kasneje jih spomnijo na sladkari-

jo in jih ponovno opozorijo na njihova občutenja, ki so sedaj brez dvoma drugačna. Po nekaj dneh otroci sami spravijo liziko v predalček in si jo privoščijo šele kasneje. To je na prvi pogled zelo groba oblika učenja, za doseganje določenega cilja. Kasneje jim lizike obesijo okoli vratu in jih tako postavijo v nenehno skušnjava, otroci pa si lahko na ta način pridobijo moč kontrole in odlaganja zadovoljitve. Tehnike s katerimi oblikujejo svoje otroke so pomembne v smislu nadaljevanja komunitarne zavesti. Otrok, ki bi zrasel v odraslega, nesposobnega samokontrole in upiranja skušnjavam zunanjega sveta, bi bil rušilni člen komune. Čeprav otroke učijo tudi za kompetentno življenje izven komune se morajo uspešno obraniti dobrin sodobne potrošniške družbe, saj bi vdor tovrstne miselnosti spodkopal temelje Waldna Two. In kaj otroci dobijo od skodelice *Prepovedane juhe* in *Lizike skušnjave*? Pobegnejo lahko *nepomembnim čustvom, ki nepripravljenemu izglodajo srce. Dobijo zadovoljstvo prijetnih in uspešnih socialnih odnosov na ravni, ki si je današnji svet ne more zamisliti. Neizmerljivo se jim poveča uspešnost pri delu, ki ga opravljajo, ker se jim ni potrebno ukvarjati z napetimi odnosi, čustvi ljubosumja, jeze in nezadovoljstva... Odprejo se jim nova obzorja, ker so jim prihranjene emocionalne karakteristike frustracij in neuspeha.* (Ibid.)

Otroci tako prehajajo iz enega starostnega obdobja v drugega in se učijo primerne vedenja od svojih starejših vrstnikov. Socialno učenje je glavno vodilo učena od starejših vrstnikov in širšega okolja. Razlike dom-šola ne poznajo. Starši jih vsak dan obiskujejo, otroci pa živijo v kompleksu v katerem je tudi šola. Od šestega leta so v sobi s tremi ali štirimi vrstniki po trinajstem letu pa se lahko v aktivnostih in interesih pridružijo odraslim članom komune, jedo v jedilnicah za odrasle in če so zainteresirani se lahko preselijo v individualne sobe. Šola daje neinstitucionalen videz, otroci prehajajo iz sobe v sobo in iz hiše v hišo. Učenje se odvija tako zunaj kot znotraj. Ocene so nepomembne, prav tako ni pomembna standardizacija programov, saj učiteljem ni potrebno skrbeti za prehodnost iz ene šole na drugo. Otroci se usmerjajo v tista področja, ki jih zanimajo in si sami izbirajo knjige in literaturo. Otroci so sami dovolj zainteresirani za učenje, zato ne potrebujejo predmetov. Učijo se torej sami od sebe in razvijajo svoj individualni potencial. Za tiste, ki se hočejo kasneje vpisati na zunanjo univerzo poskrbijo za dodatno izobraževanje, prilagojeno sprejemnim pogojem univerze.

4. Los Horcones

*Uporabljal psihologijo za razvoj boljše družbe
in ne za prilagajanje ljudi za življenje v obstoječi družbi.
Uporabljal vedenjsko znanost za spreminjanje družbe
in ne za vzdrževanje obstoječe, ki ustvarja probleme.*

B.F. Skinner

Leta 1973 je skupina sedem ljudi (med katerimi so bili tudi behavioristični psihologi) ustanovila komuno Los Horcones⁵ v severozahodni Mehiki po vzoru znanstveno fantastične komune Walden Two in behaviorističnega inženiringa. Cilj komune, ki deluje vse do danes je izgradnja alternativne družbe na temeljih sodelovanja, enakosti, pacifizma in ekološke osveščenosti. Komuna je poizkus humanistične in komunitarne družbe, v kateri lahko vsakdo razvija svoje individualne potencialne in jih pomaga razvijati tudi drugim. Sliši se nekoliko utopično in spominja na psihadelične utvare 60. let, vendar gre v tem primeru za delujoč projekt, ki je prerasel v mikrodružbo ki s svojimi idejami že posega v globalno svetovno ureditev. Vsako poseganje v soci-

⁵ V originalu angleški prevod "tree trunk", slovensko "drevesni štovi", na katerih so zgrajena poslopja komune.

socialni prostor pa je ekspanzija ideje, tekmovalnost in trženje izvorne zamisli B.F.Skinnerja. Zato si komuna prizadeva zgolj za sodelovanje z podobno mislečimi ljudmi, ki bi na drugih koncih sveta začeli ustanavljati komune z izvorno kodo Waldna Two.

Komuna se je razvila iz centra za pomoč otrokom z vedenjskimi težavami (*Center for Children with Behavioral Deficits*) v katerem so vedenjsko vzgojne tehnologije, ki so jih vzeli iz celotne vedenjske znanosti, uspešno aplicirali na delo z otroki.

Iz prvotne stavbe centra, so razvili dodatne prostore za vzgojo otrok, jedilnico, spalne prostore in ostala poslopja, ki so bila potrebna za komunitarno življenje. Kasneje so po zgledu Walden two sestavili tudi Vedenjsko kodo, ki določa pravila vedenja v skupnosti in po kateri se morajo ravnati vsi prebivalci komune. Leta 1980 so si pridobili določeno posest, na kateri so nameravali razširiti komuno, vendar zemlje vseeno ni bilo dovolj, za neodvisno ekonomijo. Ker je bila komuna takorekoč v industrijski coni, je zraven komune svojo tovarno postavil Ford. Komuna Los Horcones je prodala zemljo tovarni in si za ta denar kupila desetkrat več posesti (100 hektarov) približno 100 km od prvotne lokacije. Tam se je vse začelo znova, zemlja je bila prazna in nenaseljena, bivalnih prostorov ni bilo. Potrebovali so tri leta, da so si zagotovili dobre pogoje za življenje in nadaljevanje komunitarne ideje. Komuna danes šteje okoli 60 članov, katerih število se stalno spreminja, saj imajo veliko obiskov, ki jih z veseljem sprejemajo. Leta 1992 začnejo z novo komuno v ZDA v Arizoni, v Mehiki pa kupijo nove plantaže ob komuni, kar je naslednji korak do samozadostnega gospodarstva Los Horcones. Trenutna infrastruktura obsega 22 poslopij, od tega 18 gospodarskih in skupnih poslopij (kuhinja, jedilnica, trgovina, šola, pralnica, knjižnica...) in 4 zasebne, namenjene bivanju prebivalcev komune. Električno dobijo iz oddaljenega mesta, vodo iz svojih dveh vodnjakov. Zdravnik je v 7 km oddaljenem mestu, za vse ostalo skrbijo sami.

Komuno Los Horcones so ustanovili za preučevanje možnosti za preprečevanje in reševanje socialnih problemov. Behavioristi verjamejo, da moramo za rešitev socialnih problemov najprej spremeniti (prilagoditi) naše vedenje. Socialni problemi so produkt neustreznega vedenja družbe kot seštevka vedenj posameznikov. Sprememba tekmovalnega okolja, v katerem se ceni agresivno trženje in uspeh v netekmovalno okolje, ki ne spodbuja agresije in sovraštva. Los Horcones je

torej nova in bolj ustrezna kultura, ki se razvija kot nenehen eksperiment. Teoretiki komune še niso zadovoljni z rezultati, saj komuno pojmujejo kot behavio eksperiment na poti k boljši družbi. V takšnem eksperimentu nenehno spremljajo povezave med človeškim vedenjem in kulturnimi praksami. Socialne probleme rešujejo tako, da spremenjajo kulturne vzorce, saj ljudi ne morejo spremeniti. Če hočejo na primer doseči boljšo družino, bodo spremenili socialne pogoje in ne družinskih članov. Spremenijo lahko delovno prakso (kredite), tako da bodo starši lahko preživeli več časa z svojimi otroci, izobraževanje, promocijo družine, družinsko orientirano rekreacijo itd.

Prav eksperimentalnost omogoča prilagodljivost in ustvarjanje novih kulturno vedenjskih vzorcev. V nasprotju z zahodno družbo, ki premalo pozornosti posveča evalviranju dosežkov in negativnih vplivov na ljudi in okolje Los Horcones stalno preverjajo učinke in posledice določene politike, ekološke in ekonomske posledice življenja komune itd. To je seveda veliko lažje, saj je komuna razmeroma majhna skupnost, v kateri je posledično veliko lažje sprotno evalvirati cilje in efekte teh ciljev na življenje v komuni. Eksperimentalna komuna deluje kot "socialni laboratorij", v katerem so kulturni vzorci preučevani po principu vedenjske analize. Besedi laboratorij in eksperiment še ne pomenita ljudi kot objektov znanstvenega raziskovanja. Komuna eksperiment živi in vsi prebivalci poizkušajo eksperimentirati na poti

k boljšem, bolj varnem in ekološkem življenju. To pomeni, da do kulture ne pojmujejo dogmatično in statično, ampak do nje pristopajo precej dinamično, z možnostjo sprememb v smislu boljšega bivanja. Kulture ne podpirajo zato, ker bi nek politik, filozof ali znanstvenik rekel, da je neka matična kultura zares dobra. Kultura mora vedno spreminjati tiste vzode, ki škodijo ljudem in njihovem okolju. Prav tako spreminjajo kulturo v uporabniku prijazno kulturo komune Los Horcones.

V komuni imajo za politično ureditev personokracijo, kar pomeni vlada ljudi, za ljudi in z odnosom do ljudi kot odgovornih osebnosti. Gre za odmik od zastopniške demokracije, v kateri ljudje volijo posameznike, ki kot delegati v parlamentu upravljajo z navidezno voljo ljudstva (ki je v tem trenutku že volja poslancev). Personokracija je še najbolj podobna Rousseaujevi definiciji demokracije v malih državah, kjer se volja ljudstva lahko izraža z posameznimi glasovi. V Los Horcones so dalj časa iskali oprijemljivo varianto demokracije, ki bi omogočila vpliv vsakega posameznika in ne navidezne večine kot današnja demokracija ali manjšine kot v klasičnem totalitarizmu. Personokracija je demokracija raztegnjena do vsakega prebivalca skupnosti, okrepi posameznika – osebo in ne abstraktno večino. Vse skupaj ne bi imelo prav nobene zveze z behaviorizmom, če ne bi bili vmes še negativne in pozitivne ojačitve. Ojačajo se pro-socialna vedenja in ne tista, ki so škodljiva razvoju komunitarne družbe. Personokracija je, če povzamemo, behavioristični novo nastali produkt, egalitarna, edukativna, kooperativna in altruistična družbena ureditev. Mogoče nekaj, kar so *hipiji* spregledali.

Med Los Horcones in Waldnom Two je še veliko podobnosti, tako v strukturi komunitarne družine, izobraževanja in vzgoje otrok. Za otroke skrbi celotna komuna, družino in monogamijo spoštujejo, vzgoja teži k idealom komunitarne skupnosti. Celotna komuna deluje kot šola, v kateri so vsi v vlogi učencev in učiteljev. Kot učenci se člani komune naučijo vesti po komunitarnih pravilih in kot učitelji posredujejo ta pravila in naučena vedenja naprej. Bolj formalna akademska izobrazba poteka na nivojih znanosti, jezika, družboslovja, umetnosti in športa po *modelu osebne komunitarnega vedenjskega učenja* (Personalized and Communitarian Behavioral Teaching Model). Učenje poteka na komunitarnem in osebnem nivoju. Komunitarni nivo zadošča za ohranjanje skupnosti, osebni nivo pa za raz-

vijanje potencialov posameznika ali za uvajanje novih članov v življenje komune.

Ves čas svojega obstoja se komuna ukvarja z programi in obravnavo avtističnih otrok. Ustanovni člani komune (psihologi in pedagogi) so se že pred ustanovitvijo komune ukvarjali z obravnavo vedenjskih motenj. V mestu Hermosillo v Mehiki so odprli center za otroke z vedenjskimi motnjami. Avtizma ne obravnavajo kot bolezen, ampak kot vedenjsko motnjo. V 27 letih so razvili model izobraževanja otrok z vedenjskimi težavami, ki vključuje program za avtistične otroke. Specialni pedagoški model so poimenovali: Komunitarno učni model. Otrokom zagotavlja suportivno (terapevtsko) skupnost, v kateri se lahko učijo primerne vedenja in od-učijo neprimerne v naravnem fizičnem in socialnem okolju.

Otroci so vključeni v vsakdanje življenje komune in komunicirajo s člani komune, ki so usposobljeni za poučevanje avtističnih otrok. Terapevtske interakcije se odvijajo v različnih fizičnih in socialnih okoljih, v avtomobilu, v parku, v jedilnici, dnevni sobi... V takšnem komunitarnem modelu otroci in mladostniki niso izolirani od socialnega življenja ampak so vanj vključeni kot aktivni člani. Ne obravnavajo jih kot osebe s točno določeno boleznijo ampak kot osebe, ki se morajo

jo naučiti določenega vedenja potrebnega za kompetentno socialno vključevanje v komuno in kasneje v širše socialno okolje.

Komunitarno učni model je zelo optimističen in dosega uspehe na področju obravnave avtizma. Del uspeha leži v tem, da niso samo terapevti in starši tisti, ki podkrepijo določeno vedenja, ampak to počno vsi člani komune, saj je otrok vključen v vsakodnevne aktivnosti. (www.loshorcones.org.mx/introduction.html)

Tako Walden Two kot Los Horcones temeljita na vedenjski znanosti, ki je nekoliko drugačna kot čisti behaviorizem ki smo ga obravnavali na začetku tega pisanja. *Vedenjska znanost ni mehanicistična (ne obravnava človeških bitij kot strojev in računalnikov), redukcioniistična (ne zmanjšuje kompleksnosti človeškega vedenja na reflekse in odnos dražljaja in reakcije) in nehumana (ne pojmuje človeških bitij kot objektov kontrole in manipulacije)*. (Ibid.)

5. Zaključek

Pisanje o znanstveni fantastiki pomeni napovedovanje prihodnosti iz sedanjosti. Skinnerjeva sedanjost je bila ekonomska in politična realnost sveta po drugi svetovni vojni. V svoji viziji je opisal velike spremembe, ki bi jih bilo potrebno uvesti v ameriški način življenja. Amerika je za nas tako daleč, kot blizu, v smislu današnje globalnosti, povezanosti in kaosa ekonomskih in potrošniških struktur po planetu. V evoluciji smo prišli do točke, kjer bo pomembno ne samo producirati ampak tudi reciklirati. Skinnerjev razmislek gre na račun ekologije, ki bo v bodoče, če bomo hoteli preživeti, morala vstopiti v ekonomijo, proizvodnjo in zavest prebivalcev planeta. Trošenje in onesnaženje, ki ga povzročamo ter zmeda in strah, ki ga ustvarjajo nove tehnologije vodijo v preobrazbo analognega v digitalno. Izziv v tem članku opisanega behaviorizma je v konstrukciji boljšega sveta, ki ambiciozno napoveduje ekonomsko stabilnost, recikliranje, harmonijo z naravo in soljudmi. Če še sami pogledamo v prihodnost lahko temu samo pokimamo. Izbira je lahka, lahko sedimo in ne naredimo nič, ali pa se usmerimo v produktivno in zdravo okolje v kateremu bomo lažje delali in živeli. To je ideja komune in to je ideja znanstvene fantastike o kateri smo pisali...

→ Družbena ureditev, na kateri slonijo kolonije, ki izhajajo iz ideje Walden Two je zagotovo povsem nasprotna novo nastali slovenski ka-

pitalistični in tržni družbi. Nekoliko manj nasprotna je verjetno skoraj pozabljenemu socializmu in samoupravljanju slovenskega proletariata preteklosti. Danes so v tržni igri avtomobili (na kredit), mobilni telefoni (na kartico), računalniki, in dobre *superge*. Imeti, prodati in pokupiti je trenutna slovenska tržna mentaliteta. Če to ne uspe, pa vsaj pokazati kreditno sposobnost posameznika in konkurirati na trgu ponudbe ter povpraševanja. V takem času je popoln absurd pisati o komuni, kjer si vsak lahko izgradi svoje stanovanje, izrazi svoje sposobnosti, ni narkoman, brezdomec ali rahlo nevrotičen in kjer vlada enakopravnost med spoloma. Za ta trenutek je to popolna znanstvena fantastika. Za ljudi z drugega konca sveta, ki so morda že rahlo naveličani kapitalizma, ki je začel kazati svoje slabe strani, naveličani mobilne telefonije, računal in novih *superge* je ta fantastika že malo bližja in bolj doumljiva. Walden Two se odpira svetu in v njem išče vedno nove in nove privrženke. Morda se tudi mi lahko kaj naučimo kaj novega o socialni ureditvi sistemov, zavodski vzgoji, neinstitucionalnem izobraževanju in reševanju problemov na alternativne načine. Če ne drugega lahko v tem vidimo praktično aplikacijo razvojne paradigme ali pa vsaj dobro večerno branje. Če vas čisto na koncu zamika, da bi za kratek čas obiskali komuno se lahko prijavite na walden2@info-sel.net.mx in si zagotovite obisk še danes.

6. Literatura

Burney, J. (1999). Behaviorism and B. F. Skinner. Elektronska izdaja.

De Mar, G. (1988). Surviving College Successfully: A Complete Manual for the Rigors of Academic Combat. Primero resources.

Fox, R. (1988). Rdeča svetilka incesta. Ljubljana: Škuc in FF.

Grant, L. (1996). Positive Reinforcement: A Self-Instructional Exercise. Athabasca University.

Huxley, A. (1983). Krasni novi svet. Ljubljana: Tehniška založba Slovenije.

Lem, S. (1979). Tales of Pirx the Pilot. San Diego: Helen and Kurt Wolff Book.

Mischel, W. (1995). Introduction to Personality. New York: Harcourt Brace.

Muuss, R. (1996). Theories of adolescence (6th ed.). London: McGraw Hill comp.

Naik, P. (1998). Behaviorism as a Theory of Personality: A Critical Look. Elektronska izdaja.

Palmer, D. (1995). Ali središče drži - Uvod v zahodno filozofijo. Ljubljana: DZS.

Skinner, B. F. (1948). Walden Two. New York: Macmillan.

Vir na internetu: <http://www.loshorcones.org.mx/>

Strokovni članek, prejet maja 1999.

Darka Rozman

Povzetek

*Darka Rozman,
univ. dipl. soc.
ped., Osnovna
šola Helen
Puhar Kravj,
Elđričeva 11,
4000 Kravj.*

Članek podaja pregled socialnega učenja med vrstniki v šoli. Zasnovan je na študiju teorije socialnega učenja in socialno kognitivne teorije. Dodana pa je tudi aplikativna plat, ki lahko praktikom nudi nove možnosti delovanja v loškem prostoru. Seznanja nas z osnovnimi načeli socialnega učenja, nam približa učenje z opazovanjem oz. modeliranje vedenja med vrstniki in opisuje povezanost socialnega učenja z otrokovim kognitivnim razvojem. Nadalje razčlenjuje področji samoučinkovitosti in samoregulacije ter predstavi samoregulacijske strategije učenja.

Ključne besede: socialno učenje, teorija socialnega učenja, socialno kognitivna teorija, učenje z opazovanjem, modeliranje vedenja, modeli vrstnikov, samoučinkovitost, samoregulacija

Abstract

The paper reviews the phenomenon of social learning in peer groups in school settings and is based on the study of the theory of social learning and social cognition theory. The paper deals also with the applicative aspect which can offer new possibilities of action to practitioners in school

